

DOI 10.26886/2520-7474.3(47)2021.1

UDC: 347.626.2

**ESSENCE, LEGAL NATURE AND CONCEPT OF A MARRIAGE
CONTRACT IN UKRAINE**

L. V. Enina

<https://orcid.org/0000-0002-1372-3932>

e-mail: yenina_lv@i.ua

Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv

The article analyzes scientific approaches to defining the essence, legal nature and concept of marriage contract. On the basis of scientific research and legislation, the main features of the marriage contract are highlighted. The conclusion is made about the complex legal nature of the marriage contract, its concept is formulated as an agreement of the spouses (or persons intending to marry), which is aimed at establishing, changing or terminating the property rights and obligations of the spouses in marriage and dissolution. The necessity of corresponding fixing of the concept in the legislation of Ukraine is substantiated.

Key words: spouses, marriage, property relations, marriage contract, rights and duties of spouses.

Єніна Л. В., Сутність, правова природа та поняття шлюбного договору в Україні / Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків

У статті аналізуються наукові підходи до визначення сутності, правової природи і поняття шлюбного договору. На основі наукових досліджень і законодавства виділені основні ознаки шлюбного договору. Зроблено висновок про комплексну правову природу шлюбного договору, сформульоване його поняття як домовленості подружжя (або осіб, які мають намір укласти шлюб), яка спрямована

на встановлення, зміну або припинення майнових прав і обов'язків подружжя у шлюбі та при його розірванні. Обґрунтовано необхідність відповідного закріплення поняття в законодавстві України.

Ключові слова: подружжя, шлюб, майнові правовідносини, шлюбний договір, права та обов'язки подружжя.

Постановка проблеми. Договірне регулювання є однією з засад сімейних відносин та важливою характеристикою його методу, що отримало закріплення у ст. ст. 7 та 9 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Право на договірне врегулювання сімейних відносин подружжя чи наречених може бути реалізоване шляхом укладення шлюбного договору, яким надається можливість врегулювати майнові відносини між подружжям, майнові права та обов'язки подружжя як батьків (ст. 92 СК України). Право на укладення шлюбного договору як можливість зміни встановленого законом режиму майна подружжя не набуло популярності на практиці, що неодноразово було предметом уваги у науці сімейного права, коли науковці та практики звертали увагу його риси, позитивні та негативні аспекти правового регулювання.

Стан дослідження проблеми. Майнові права подружжя, їх захист та правове регулювання шлюбного договору стало предметом дослідження у працях О. А. Явор, І.В. Жилінкової, О. О. Ульяненко, О. М. Калітенко, Т. О. Ариванюк, О. С. Олійник, М. В. Антокольської, Є. М. Ворожейкіна, Б. М. Гонгало, В. С. Гопанчука, В. І. Кисіля, П. В. Крашеніннікова, Р. Л. Нарішкіної, Н. В. Орлової, Л. М. Пчелінцевої, З. В. Ромовської, С. Я. Фурси, Р. О. Халфіної, Ю. С. Червоного та інших. Незважаючи на докладне висвітлення регулювання майнових відносин подружжя та сутності й поняття шлюбного договору у доктрині, певна

проблематика залишилась не вирішеною, а питання термінології та правової природи не мають єдиного підходу.

Метою статті є дослідження сутності та правової природи шлюбного договору та визначення його поняття.

Виклад основного матеріалу. Законом «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 23 червня 1992 року до цього Кодексу було внесено зміни та у ст. 27-1 цього Кодексу «Право подружжя на укладення шлюбного контракту», було визначено положення, згідно з якими особи, які беруть шлюб, мають право за власним бажанням укласти угоду щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний контракт), в якій передбачити майнові права і обов'язки подружжя; умови шлюбного контракту не мають погіршувати становище будь-кого з подружжя порівняно з законодавством України. Порядок укладення шлюбного контракту визначався Кабінетом Міністрів України згідно з Постановою «Порядок укладення шлюбного контракту» від 16 червня 1993 року. Законом України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року, «Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 18 червня 1994 року було врегульовано інші положення, пов'язані зі шлюбним контрактом.

У Сімейному кодексі України від 10 січня 2002 року у главі X був закріплений інститут шлюбного договору. Водночас визначення (дефініція) поняття «шлюбний договір» у нормативно-правових актах не закріплене на цей час.

Визначення шлюбного договору (контракту) неодноразово було предметом уваги науковців. Однією з перших спроб визначення шлюбного договору були зроблені Ф. А. Брокгаузом та І. А. Ефроном, які шлюбний договір визначили викладеною в спеціальному акті угоду, що укладається до чи після вступу в шлюб, визначає майнові та деякі немайнові відносини, які впливають зі шлюбного союзу, тих, що взяли

шлюб, а також третіх осіб, інтереси яких можуть збігатися з інтересами одного з подружжя, або їх разом [1, с.38]. О. М. Калітенко та І. В. Жилінкова одні із перших в Україні почали досліджувати інститут шлюбного договору. У своїх працях [2, с. 137; 3, с. 42] вони розкривають правову природу шлюбного договору (контракту), але не дають визначення його поняття. Подальший розвиток науки цивільного та сімейного права свідчить про зміну підходів до визначення шлюбного договору.

Шлюбний договір визнають: угодою, укладеною особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також між подружжям для врегулювання їхніх майнових відносин [4, с. 145]; угодою осіб, які вступають у шлюб, або угоду подружжя, яка визначає майнові права та обов'язки подружжя у шлюбі та/або у випадку його розірвання [5, с. 138]; угодою між особами, що вступають у шлюб, або подружжям, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення їх майнових і (або) особистих немайнових прав і обов'язків у шлюбі і (або) при його розірванні, а також на вирішення інших питань, якщо це не порушує права та законні інтереси інших осіб, не суперечить законодавству [6, с. 159]; документом, який посвідчується нотаріально, укладається між подружжям, а також особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, що регулює майнові відносини між подружжям (наприклад, визначає розмір часток кожного із подружжя зі спільного майна), зокрема, визначає їхні майнові права та обов'язки як батьків [7, с. 64]; угодою осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, або угоду подружжя, що регулює майнові відносини між ними щодо порядку набуття права власності на спільне та роздільне майно чи інші майнові права, визначає порядок володіння, користування та розпорядження ним, порядок його розподілу в разі припинення шлюбу, регулює майнові права та обов'язки подружжя як батьків відповідно до вимог

сімейного та цивільного права [8, с. 78]; домовленістю подружжя чи осіб, які мають намір укласти шлюб, що виражена у встановленій (дозволеній) законом формі, у галузі майнових відносин та пов'язаних із ними особистих немайнових відносин під час шлюбу та після його припинення [9, с. 9].

Визначення сутності шлюбного договору не можливо без визначення його правової природи. Під правовою природою, зазвичай, розуміють приналежність до елемента системи права (норма права, галузь, підгалузь, інститут, субінститут). Правову природу шлюбних договорів розглядають по-різному: одні дослідники визначають шлюбний договір як цивільно-правовий (М. В. Антокольська, Л. Б. Максимович, І. В. Жилінкова, Л. М. Пчелінцева, В. В. Вітрянський); інші - як суто сімейно-правовий (Ю. С. Червоний, З. В. Ромовська на інші).

Є. М. Ворожейкін шлюбний договір визнає цивільно-правовим у тій мірі, в якій він регулює відносини, які є предметом цивільного права: зміна встановленого законом або встановлення договірного режиму майна подружжя, визначення прав та обов'язків подружжя з управління та розпорядження їх майном, встановлення правил його розподілу в разі розірвання шлюбу, тобто визначає правовідносини власності подружжя. У частині, в якій шлюбний договір визначає сімейні правовідносини (аліментні, особисті) він не може вважатися цивільно-правовим [10].

А. А. Бакуменко зазначає про складну правову природу шлюбного договору, але відносить його до цивільно-правових, що направлені на встановлення або зміну правового режиму майна. Тому шлюбний договір має відповідати вимогам, що висуваються до цивільно-правових договорів. Зміна та розірвання шлюбного договору відбуваються у загальному порядку, передбаченому цивільним законодавством. Але шлюбний договір наділений певною специфікою,

що полягає у особливостях суб'єктного складу, часі укладання, предметі та змісті договору [11].

Основною відмінною рисою шлюбного договору є його спеціальний суб'єктний склад, що тягне за собою неможливість створення певних прав і обов'язків щодо третіх осіб, які є навіть найближчими родичами подружжя [12]. Цивільно-правові засади притаманні шлюбного договору. Такої ж позиції дотримується й Ю. Червоний, який зазначає, що шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя [13, с.75]. І. В. Жилінкова зазначила, що шлюбний контракт, має особливості, які дають підстави визначати його одним із видів договорів, що укладаються подружжям [14, с. 109].

Отже, шлюбний договір має суттєві особливості поряд із іншими договорами, які можуть укладатись подружжям при регулюванні їх майнових відносин, займає особливе місце в системі зазначених договорів, враховуючи його особливий суб'єктний склад (подружжя чи майбутнє подружжя), зв'язок з особою учасника, неможливість укладення за участю представника. З цих же міркувань у шлюбному договорі не є допустимою заміна сторони в договорі (відступлення вимоги або переведення боргу). Також шлюбний договір має комплексний характер: може одночасно включати умови, які складають зміст окремих видів договорів, а предметом шлюбного договору може бути не лише наявне, а й майно, що буде набуто подружжям у майбутньому.

Правовий інститут шлюбного договору є комплексним інститутом, що регулюється нормами сімейного права України, містить окремі елементи цивільного права. Шлюбний договір справедливо визнають приватноправовим договором, що тісно пов'язаний із сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї, регулюється сімейним та

цивільним правом. Шлюбний договір визнають особливим сімейно-правовим договором [15, с. 190-191].

Враховуючи комплексну правову природу шлюбного договору, постає питання визначення поняття та нормативного закріплення дефініції шлюбного договору. Маємо погодитись, що правові дефініції містять концентрований виклад змісту правового явища, а обійтись без них не можливо [16, с. 108]. Їх відсутність нерідко призводить до неоднозначного тлумачення правових понять, неоднакового застосування відповідних норм права на практиці. Відповідно визначення термінів у чинному законодавстві є необхідним, але визначення поняття має бути універсальним. Нормативне закріплення поняття шлюбного договору у ст. 92 СК України є обґрунтованим та доцільним, оскільки цей підхід дозволить розкрити його зміст для більш ефективного правового регулювання та застосування відповідних норм права, здійснення права на укладення шлюбного договору.

Визначаючи поняття шлюбного договору маємо підкреслити, що будь-яке визначення предмета чи явища не може містити всі його ознаки. Є важливим виокремити та використати при визначенні поняття основні, найбільш типові ознаки предмета чи явища. Враховуючи положення законодавства та наукові підходи, до ознак, що визначають сутність шлюбного договору, маємо віднести: укладення особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи подружжям, тобто має особливий суб'єктивний склад; регулювання майнових відносин між подружжям, визначення їх майнових права та обов'язків, що визначає спеціальний предмет правового регулювання; укладення за домовленістю сторін, що визначає право, а не обов'язок осіб; складну правову природу, оскільки він є правочином, що регулюється нормами цивільного та сімейного права.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

Шлюбний договір виступає особливим способом урегулювання майнових відносин між подружжям або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, визначає засоби охорони майнових прав подружжя, способи виконання їх майнових обов'язків подружжя. Шлюбний договір є двостороннім правочином, на підставі якого виникає сімейне договірне правовідношення. Зважаючи на правову природу та виявлені ознаки шлюбного договору, маємо його визначити як домовленість подружжя (або осіб, що мають намір укласти шлюб), спрямовану на встановлення, зміну чи припинення майнових прав та обов'язків подружжя у шлюбі та при його розірванні.

Перспективним напрямком подальших наукових розвідок є визначення місця шлюбного договору у системі сімейних договорів та договорів подружжя, обґрунтування можливості врегулювання шлюбним договором особистих відносин подружжя, пов'язаних із майновими.

Література:

1. Тімуш, І. С. (2013). Розвиток інституту шлюбного договору в правовій системі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 4, 37-43.
2. Калітенко, О. М. (2001). *Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна* (Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03). 174 с.
3. Жилинкова, И. В. (2005). *Брачный договор* Х.: Ксилон, 2005. 176 с.
4. Сімейне право України: навчальний посібник. (За ред. Т. В. Курило). (2016). Львів: ЛьвДУВС. 316.

5. Зайцева, Т. И. (2003). Семейное право и нотариальная практика. *Настольная книга нотариуса. Т. II: учебно-методическое пособие*. М., 138.
6. Костина, Е. Н. (2014) Понятие и стороны брачного договора по законодательству республики беларусь. *Актуальные проблемы гражданского права*, 2 (3), 157-163.
7. Циверенко, Г. П., Трикоз, О. О. (2013). Шлюбний договір: українська сучасність. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Юридичні науки*, 1, 63-67.
8. Ульяненко, О. О. (2003). *Шлюбний договір в сімейному праві України*: (Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03). К., 185 .
9. Олійник, О. С. (2009). Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз різних правових систем: (Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03). Івано-Франківськ, 198.
10. Ворожейкин, Е. М. (1974). Семейные правоотношения в СССР. М.: Юрид.лит.
11. Бакуменко, А. А. (2010). Брачный договор: теоретические аспекты. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, 4, 82-85.
12. Гонгало Б. М., Крашенинников П. В. (2005). Содержание брачного договора. *Семейное и жилищное право*, 4, 24.
13. Семейное право Украины (под общ. ред. Ю.С. Червоного) (2009). К. : Правова єдність, 634 с.
14. Жилінкова, І. В. (2000). Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку. *Право України*, 6. 108-111.
15. Дутко, А. С. (2016) Поняття та правова природа шлюбного договору. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*, 837, 188-191.

16. Ромовська, З. В. (2009). Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Правова єдність, 500.

References:

1. Timush, I. S. (2013). Rozvytok instytutu shliubnoho dohovoru v pravovii systemi Ukrainy [Development of the Institute for a Favorite Agreement in the Legal System of Ukraine]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine], no. 4, 37-43. [in Ukrainian].
2. Kalitenko, O. M. (2001). Osobysti vidnosyny podruzzhzia ta vidnosyny podruzzhzia stosovno yikh maina [Personal relations of spouses and relations of spouses in relation to their property] (Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03). [in Ukrainian].
3. Zhylynkova, Y. V. (2005). Brachnyj dohovor [Marriage contract]. Kharkiv: Xylon [Ksylon]. [in Russian].
4. Simeine pravo Ukrainy [Family law of Ukraine]: navchalnyi posibnyk [textbook] (Za red. T. V. Kurylo). (2016). Lviv: LvDUVS. [in Russian].
5. Zaitseva, T. Y. (2003). *Semeinoe pravo i notaryalnaia praktyka* [Family law and notarial practice]. Nastolnaia knyha notaryusa. T.II: uchebno-metodycheskoe posobyе [Notary's desk book. T.II: textbook]. Moskov. [in Russian].
6. Kostyna, E. N. (2014) Ponjatie i storony brachnogo dogovora po zakonodatel'stvu respubliki Belarus' [The concept and parties to the marriage contract under the laws of the Republic of Belarus]. *Aktual'nye problemy grazhdanskogo prava* [Current issues of civil law], no. 2 (3), 157-163. [in Russian].
7. Tsyverenko, H. P., Trykoz, O. O. (2013). Shliubnyi dohovir: ukrainska suchasnist [Marriage contract: Ukrainian modernity]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Ser. : Yurydychni

nauky [Bulletin of Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Ser. : Jurisprudence], no. 1, 63-67. [in Ukrainian].

8. Ulianenکو, O. O. (2003). *Shliubnyi dohovir v simeinomu pravi Ukrainy* [Marriage contract in family law of Ukraine] (Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Dis. ... Candidate of Law: 12.00.03]), Kyiv. [in Ukrainian].

9. Oliinyk, O. S. (2009). *Shliubnyi dohovir: porivnialno-pravovyi analiz riznykh pravovykh system* [Marriage contract: comparative legal analysis of different legal systems] (Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 [Dis. ... Candidate of Law: 12.00.03]), Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].

10. Vorozheikyn, E. M. (1974). *Semejnye pravootnosheniya v SSSR* [Family legal relations in the USSR]. Moskov: Yuryd.lyt. [Legal literature]. [in Russian].

11. Bakumenko, A. A. (2010). Brachnyj dohovir: teoretycheskye aspekty. [The marriage contract: theoretical aspects]. *Vestnyk Sankt-Peterburhskohounyversyteta MVD Rossyy* [Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia], no.4., 82-85. [in Russian].

12. Honhalo B. M., Krashennyukov P. V. (2005). Soderzhanie brachnogo dohovora [The content of the marriage contract]. *Semejnoe i zhylyshchnoe pravo* [Family and housing law], no. 4, 24. [in Russian].

13. *Semejnoe pravo Ukrainy* [Family law of Ukraine] (pod obshh. red. Ju.S. Chervonogo) (2009). Kyiv : Pravova yednist [Legal unity]. [in Russian].

14. Zhylinkova, I. V. (2000). Shliubnyi kontrakt: chynne zakonodavstvo ta perspektyvy yoho rozvytku [Marriage contract: current legislation and prospects for its development]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], no. 6, 108-111. [in Ukrainian].

15. Dutko, A. S. (2016). Poniattia ta pravova pryroda shliubnogo dohovoru [The concept and legal nature of the marriage contract] *Visnyk*

Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky [Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences], no. 837, 188-191. [in Ukrainian].

16. Romovska, Z. V. (2009). *Ukrainske simeine pravo: pidruchnyk* [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] [Ukrainian family law: a textbook [textbook for students of higher institutions]. Kyiv, Pravova yednist [Legal unity]. [in Ukrainian].

Citation: L. V. Enina (2021). ESSENCE, LEGAL NATURE AND CONCEPT OF A MARRIAGE CONTRACT IN UKRAINE. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 3(47). doi: 10.26886/2520-7474.3(47)2020.1

Copyright L. V. Enina ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.